שכונת הגורג'ים בירושלים

ראשית המאה ה – 20 , השכונות הסמוכות לשער שכם

נעלמה מהתודעה אך שרדה בשטח

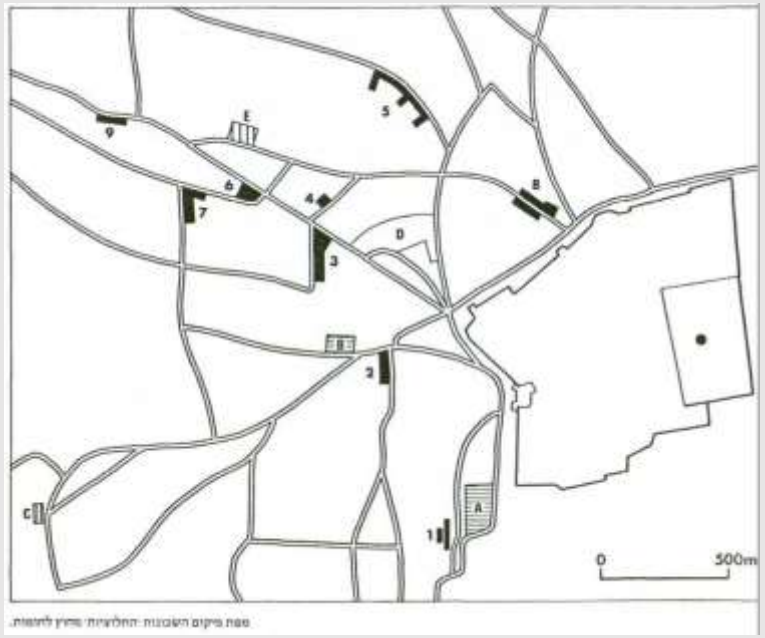
אבני מורשת

מחקר וכתיבה
ד"ר יאיר פז
עריכה: סיגל לנדסברג

[09/2026]

שבונת הגורג'ים, הידועה גם בשם "אשל אברהם", נמנית עם השבונות היהודיות החלוציות שנבנו מחוץ לחומות העיר העתיקה בירושלים בשלהי התקופה העות'מאנית. גורלה ההיסטורי ונטישתה בתקופת המנדט הבריטי, הביאו לדחיקתה של השבונה לשולי ההיסטוריה וההיסטוריוגרפיה של תולדות ירושלים, למרות חלוציות מקימיה.

כתבה חזותית זאת מאירה את תרומת העדה הגורג'ית ליציאה החלוצית היהודית מן החומות. במחצית הראשונה של המאה ה־ 19 כל העיר הסתופפה בין חומותיה. רק בשלהי שנות ה־ 1850 החלו ניצני יציאה מן החומות בעיקר של פרוטסטנטים ויהודים, כאשר בשנת 1860 קמה השבונה היהודית הראשונה מחוץ לחומות, משבנות שאננים, ומיד לאחריה עוד כמה שבונות חלוציות.

מפת השבונות החלוציות

משכנות־שאננים	26 דירות	= 130 נפש
מחנה־ישראל	30 דירות	= 150 נפש
נחלת־שבעה	70 דירות	= 350 נפש
בתי־דוד	10 דירות	= 50 נפש
מאה־שערים	140 דירות	= 700 נפש
אבן־ישראל	30 דירות	= 150 נפש
משכנות־ישראל	44 דירות	= 220 נפש
קריה־נאמנה	30 דירות	= 150 נפש
בית־יעקב	20 דירות	= 100 נפש
סך־הכל	400 דירות	= 2,000 נפש

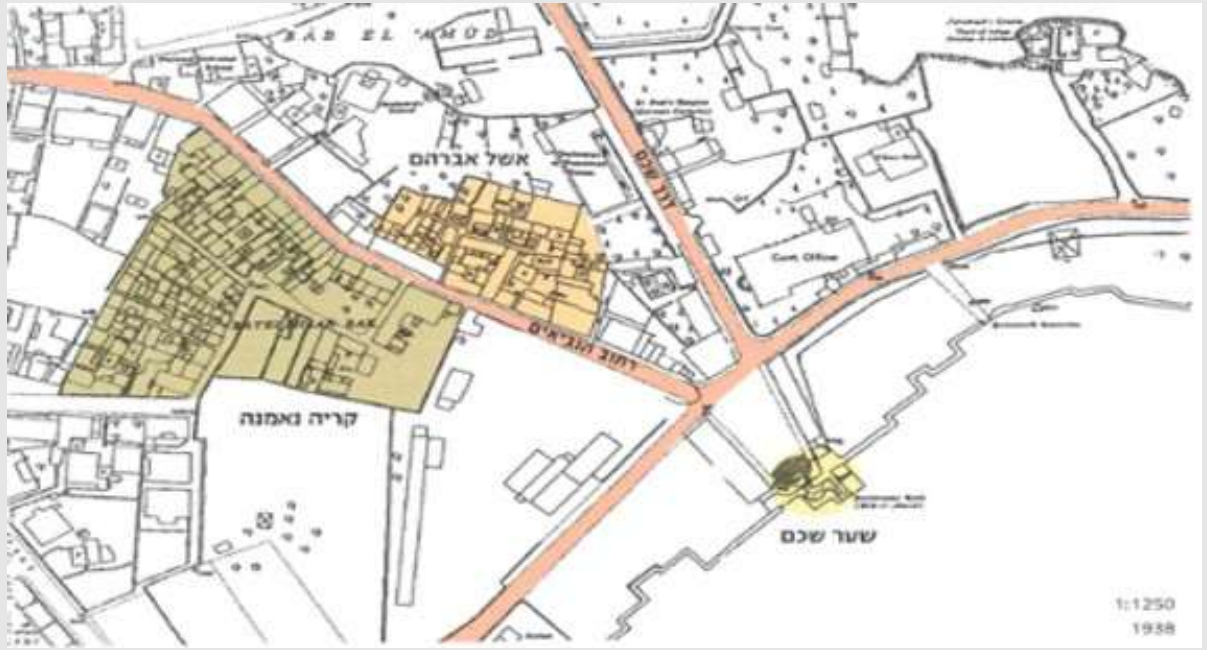
רשימת השבונות החלוציות

מקור :בן אריה, עיר בראי התקופה, ב '

בספרות המחקר העוסקת ביציאה מן החומות מופיעה רשימה מקובלת של תשע שכונות שהיו הראשונות ליציאה מן החומות עד לתקופת העלייה הראשונה (1882). לפי אותה רשימה קמה באזור שער שכם שכונה חלוצית אחת בשנת 1877, שמה הרשמי היה "קריה נאמנה", אך היא כונתה על שם היזם "בתי ניסן ב"ק". רק כעבור למעלה מעשור קמה לפי המחקר המקובל "אשל אברהם" בצמוד לבתי "ניסן בק".

אלא שמחקר עדכני חושף שהעולים מגיאורגיה (גורג'יסטאן) בנו את שכונתם מחוץ לחומות, בקרבת שער שכם, כשני עשורים קודם למועד המקובל, כלומר סביב שנת 1870 וכחמש שנים לפני יוזמתו החלוצית של ניסן ב"ק להקמת שכונת "קריה נאמנה" באותה סביבה ב 1875.

מסקנה זו מאפשרת להאיר באור חדש את יוזמת הקמת שכונת הגורג'ים, שנעדרת מהרשימה המקובלת של השכונות הראשונות מחוץ לחומות.

מפה משנת 1938

באדיבות ספריית המפות
של האוניברסיטה העברית

עיתון "הלבנון" משנת 1872 ומגוון מקורות נוספים, מעידים כי שכונת הגורג'ים הייתה קיימת ונוכחת כבר בראשית שנות השבעים של המאה ה־ 19 ובה כ־ 15 בתי אבן יפים שנבנו על־ידי "אחינו הגרוזיאנים מערי הקוקז". תיאור זה מקדים בעשור את התיעוד המקובל במחקר. בתי השכונה,שנבנו לאורך הדרך הראשית שיצאה משער שכם לכיוון צפון-מערב (לימים רחוב הנביאים), עוצבו בסגנון ירושלמי טיפוסי –בנויים אבן , כמעט ללא חצרות –וחלקם שרדו עד ימינו.

השכונה הגורג'ית מתוארת באופן דומה גם בכתבה בעיתון "המגיד" משנת 1886. באותה כתבה מתואר הכישלון היחסי של ניסן ב"ק בהקמת שכונתו, בהשוואה לשכונה הסמוכה של הגורג'ים.

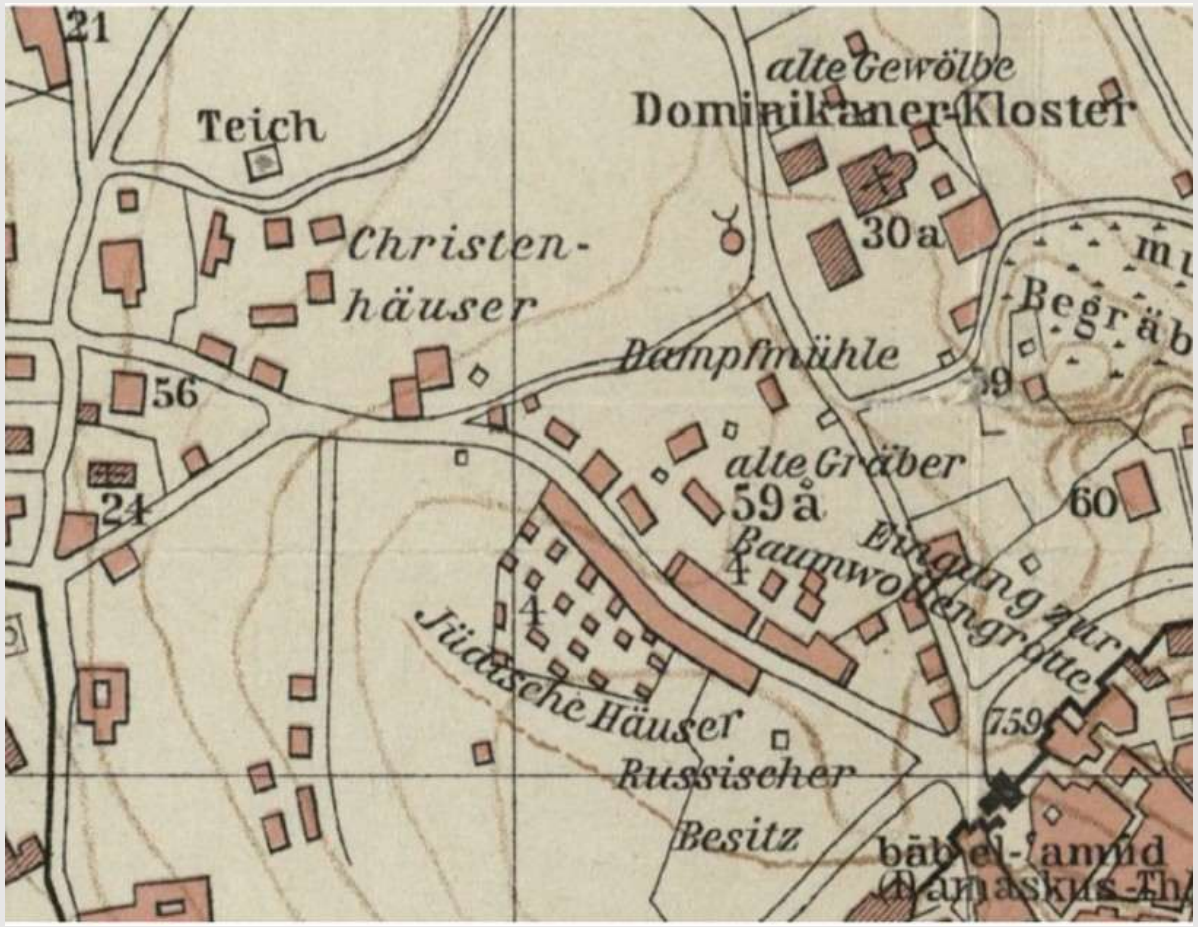

רחבת שער שכם , שנות ה1920 –

מקור :צלמי המושבה האמריקנית

"בימים אלה התעורר הרר"ן, הרב רבי ניסן ב"ק ויסד חברה כאלה הקודמות שיזם, ולא התבססו, ויקראה בשם 'רחובות משה ויהודית' אולם גם החברה ההיא לא יכלה להוציא חפצה אל הפועל, ויבנו רק עשרים בתים כפולים, תחתיים ושניים. ולנגד הבתים האלה יתנוססו בתי אחינו הגורזים מערי קוקז, לערך חמישה עשר בתי אבות יגורו בם".

כלומר בתי הגורג'ים "מתנוססים" לעומת בתי ניסן ב"ק. תיאור זה תואם את התיאורים, הקרטוגרפיים של שתי השכונות במפות שנות השמונים, כשתי שורות בתים הניצבות זו מול זו משני צידי הדרך.

מקבץ "בתי יהודים", 1894

מפה גרמנית

שורשיה של הקהילה הגורג'ית בירושלים מתועדים כבר מראשית המאה ה־ 19, אך גלי העלייה המרכזיים הגיעו בשנות השישים והשבעים של אותה מאה. העולים – ובהם משפחות אליגולאשווילי ,קוקיאשווילי, חכמישווילי, חסידוף ואחרות – התאפיינו בעצמאות כלכלית, חריצות ותחושת כבוד עצמי. חלקם היו בעלי אמצעים ועסקו במסחר ובנדל"ן. הם באו עם יוזמות כלכליות ממשיות ולא רק מתוך משיכה דתית.

שער שכם, 1856

מסחר ברחבת שער שכם, 1898

בין הבולטים שבהם האחים האמידים אפרים ושלום קוקיאשווילי, שהקימו טירות מפוארות ברובע היהודי, שתוארו בהשתאות בכתבי התקופה. בהמשך לכך הגיעו גם משפחות חכמישווילי וחסידוף וגם השמועות על עושרם הגיעו לעיתונות התקופה "ובייחוד לאחינו הגורזים, שהמה עשירים גדולים" – (עיתון "חבצלת").

לגל זה ניתן לשייך כנראה גם את הגביר אברהם אליגולא (אליגולאשווילי), שרכש את הקרקע להקמת שכונת הגורג'ים. אברהם אליגולא (שווילי), היה הראשון מבני העדה שרכש בשנת 1869, חלקת קרקע מחוץ לחומות, ליד שער שכם, במקום שבו מתחיל רחוב הנביאים דהיום, והקים שם בית רחב ידיים, שכלל גם בית כנסת (המבנה קיים עד היום) ואת יתרת השטח חילק למגרשי בנייה ומכר לבני עדתו הגורג'ים. כך נולדה שכונה חלוצית, כנראה הרביעית מבין השכונות החלוציות.

מונטיפיורי מתאר מפגש עם נציגי עדת הגורג'ים(1875):
"הופעתם של נציגי קהילת גורג'יסטן בפניי הייתה מרשימה במיוחד. הם התיישבו בירושלים רק לפני חמש שנים, [=1870] ומספרם כיום כ – 200 נפשות, ובולם באו ברישיון ממשלת רוסיה".

משה מונטיפיורי

אוסף אברהם שבדרון, הספריה הלאומית

"אחדים מהם ענדו עיטורים על חזם. אחד מהם, אליהו בן ישראל, נשא שלושה עיטורים – אחד שקיבל מן הקיסר ניקולאי המנוח, ושניים מן הקיסר הנוכחי אלכסנדר [צאר 1855–1881, רפומאטור ליברלי] כאשר שאלתי את ראשם, חכם אליהו בן יעקב, כיצד זכו לאותות כבוד אלו, סיפר לי כי במהלך המלחמה בין הרוסים לצ'רקסים נלחמו החיילים היהודים באומץ רב,

בית אליגולה הבודד במפת וילסון, 1876

ובאשר כל תושבי העיר בותאיסי נטשו אותה, היהודים נשארו במקום והגנו בדמם על אוצר ממשלת רוסיה. אותו חייל, אליהו בן ישראל, סיפר כי בכל פעם שקיבל עיטור – זכה גם לחיבוק מן הקיסר". אחד מחבורת האנשים הללו, שעמדו לפני מונטפיורי הוא אברהם אליגולא, (אליגולאשווילי) שהיה בן 52 במפגש ההוא.

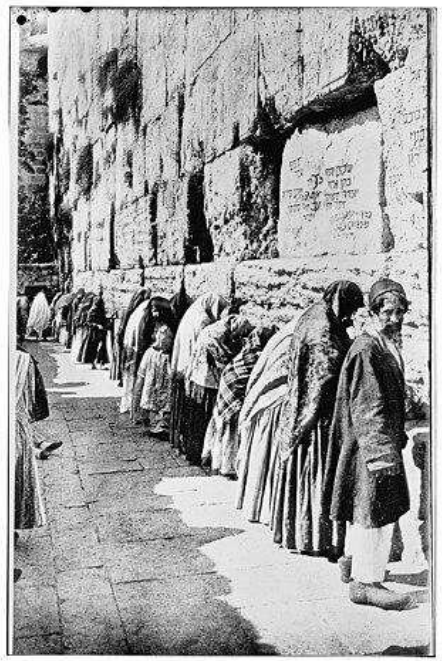
ניתן לכאורה לתהות על מקור הרוח החלוצית הזו של העדה הגורג'ית בירושלים ועל התעוזה לצאת מהחומות תוך נטילת סיכונים, ולהקים שכונה חדשה באזור שומם למדי. ניתוח ההקשר ההיסטורי מלמד כי שלהי שנות השישים וראשית שנות השבעים של המאה הי"ט היו שנות תסיסה ופתיחת אפשרויות חדשות בתחום רכישת קרקעות. בין השאר, סלילת דרך יפו בשנת 1869; הגמשת חוקי רכישת הקרקעות לנתינים זרים; השארת שערי העיר פתוחים בלילה ועוד.

במקביל לכך ותוך השפעה הדדית, חל בעשור שנות השישים גם גידול דמוגרפי משמעותי בירושלים, במיוחד במחצית השנייה של עשור זה. נוסף על כך, היה זה עשור "מרדני" של עדות וקבוצות בתוך המגזר היהודי, שהתפצלו לכוללים עצמאיים.

קצינים טורקיים לפני מצודת דוד, 1898-1917

מקור :צלמי המושבה האמריקנית

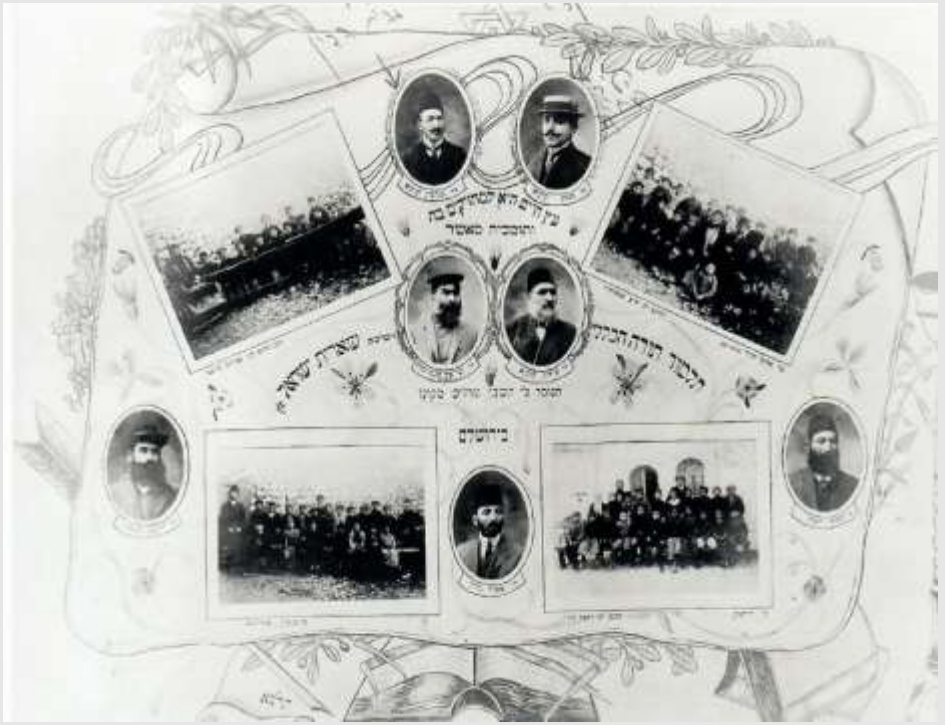

יהודים בכותל המערבי , תחילת המאה ה – 19

מקור :צלמי המושבה האמריקנית,
אוסף מטסון, ספריית הקונגרס

הפיצול הבולט היה בקרב הכוללים האשכנזיים, אולם גם בכולל הספרדי חלו שני פיצולים בולטים; האחד של כולל המערביים, והשני בקרב יוצאי גיאורגיה. פיצולים אלה מוזכרים בדוחות של מונטפיורי, המתאר בהערכה רבה את היהודים הגורג'ים.

מונטיפיורי מציין ביומנו כי מצא בעיר תשעה־עשר כוללים, וביניהם שלושה כוללים הקשורים לספרדים; הספרדים עצמם, המערביים והגורג'ים. הכוללים המערביים והגורג'ים, שהפגינו עצמאות מלכתחילה, היו בין החלוצים ליוזמות בנייה והתיישבות מחוץ לחומות.

צילום "תמונת מחזור" של תלמוד תורה של הגורג'ים "שארית ישראל ,"תרע"א

ייסוד תלמוד תורה גורג'י עברי, עיתון "הצבי", 1909

יש בירושלם גם עדה גורנ'ית.

שנים רבות ישנה גם היא שנתה המתוקה, והנוז פתאם, אולי לרגלי ההשמה ותיצאותיה, הקיצה מתרדמתה, קמה לתחיה.

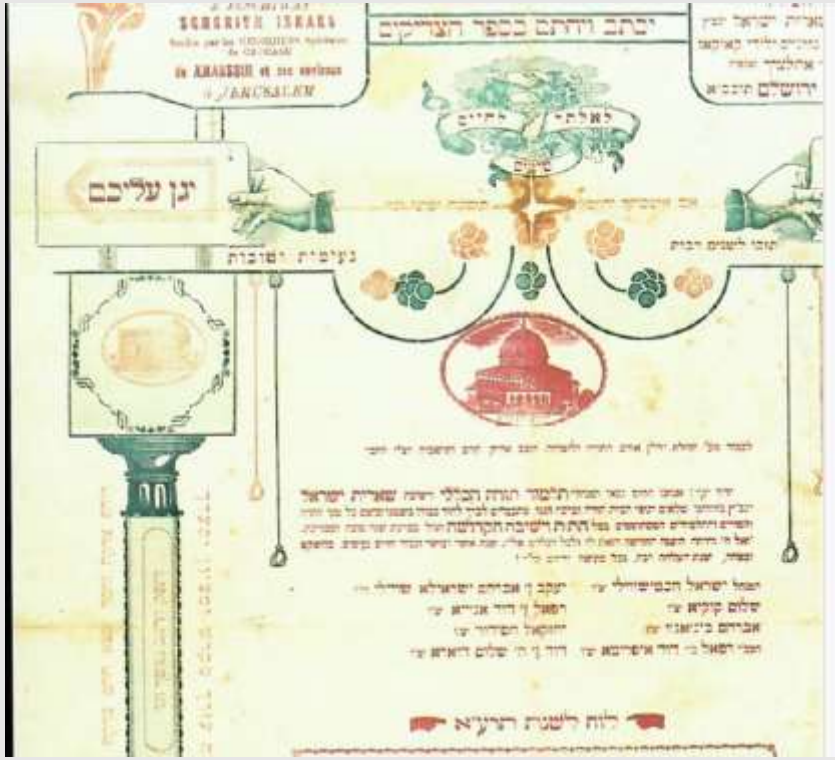
גם היא רוצה חיים, גם היא רוצה השכלה, עבריות.

באחד מימי הפסח התאספו אחדים מעשירי הגורג'ים לשכם עצה במה להרים את מצב העדה הגורג'ית, הוכחים היו ארוכים ומעניינים. מחוסר מקום נסתפק להידיע, כי בין כה החליטו אנשי-הלב האלה ליסד טיד בית-ספר ע ב ר י, בשם „תלמוד-תורה לעדה הגורג'יה", שבו ילמדו את התלמידים תורה ומדעים אך ורק בעברית.

סכום כסף מסוים נתקבץ כבר לתכליה זו ומורים מומחים ישרתו בבית-הספר החדש לטעת בלבות הגורג'ים הקטנים אהבה לעמם וללשונם.

מלבד העברית ילמדו את הילדים לשון המדינה וגם לשון נכריה אחת.

עניים יתקבלו בחנם. מחוללי הרעיון עסוקים עתה

לוח שנה ת"ת הגורג'י עברי "שארית ישראל", תרע"א

המבנה הפיזי של השכונה

ביצד נראתה השכונה בשנותיה הראשונות? על פי המפות שהוצגו, השכונה נבנתה כמבנה טורי, במקביל ובצמוד לדרך הראשית, שהפכה בהמשך לרחוב הנביאים. מודל זה מוכר לנו היטב מבתי משכנות שאננים, שהוקמו בעשור הקודם, ומשכונות נוספות, כמו מאה שערים ומשכנות ישראל.

חזית השכונה כיום –חזית סגורה

צילום: יאיר פז, 2018

צמד חלונות מקושת

צילום: יאיר פז, 2018

סביר להניח שהיזם חיקה את הדגם הזה, כאשר את פתחי הבתים הוא מיקם בביוון הפוך לכביש הראשי, באופן שיצר כניסה מוגנת מחד גיסא וחצר מרווחת מהצד הפנימי מאידך גיסא. בהמשך גם החצר התמלאה במבנים שהגישה אליהם הייתה דרך סמטאות צרות. בסיור פיזי בשטח כיום ניתן להתרשם שהבתים נבנו מאבן משובחת ושהחזית נבנתה באופן מפואר למדי, כולל צמדי חלונות מקושתים וקשת תומכת מעליהן.

ניתן כיום לראות את חזית השכונה כפי שהוקמה בשנות השבעים של המאה ה - 19 אשר נשתמרה כמעט כפי שנבנתה לפני כמאה וחמישים שנה. אם ננסה לקלף את התוספות החיצוניות המאוחרות, נוכל לראות בתמונה שחזית השכונה כללה צמדי-חלונות עם קשת משותפת, והללו שימשו בתור "החזית הייצוגית" של כל דירה, בדומה למה שקיים בשכונות חלוציות נוספות בנות אותה תקופה באזור הנחלאות.

ברבות השנים חילקו הדיירים את המגרשים הפנימיים, הוסיפו להם תוספות בנייה ויצרו בתים מוארכים יותר, שהתפצלו בהמשך ויצרו רשת של סמטאות נוספות. לפי ניתוח שורת הבתים ששרדו בקו החזית, נראה שחלק מהתושבים פתחו פתח בחזית האטומה, שפנתה לרחוב הראשי, לצורך הקמת חנויות ומסחר.

"בית קפה מוסררה" בחזית השכונה

צילום : יאיר פז, 2018

מעניין לציין כי המבנה הפיזי הזה של השכונה הגורג'ית, שבו פתח כניסה ראשי צר, שדרכו ניתן היה להיכנס לסמטאות הפנימיות של השכונה ואל בתי הכנסת שלה, שרד כמעט בשלמותו. פתח זה נחבא כיום בין שתי חנויות ברחוב הנביאים מס' 8.

שלט מהתקופה המנדטורית ברחוב הנביאים

מקור: ויקישיתוף

כניסה לשכונה
מרחוב הנביאים

צילום : יאיר פז, 2018

פתח נוסף מוביל ל"חצר אליגולא"– המבנה הבולט בשכונה, שיצר מעין "אחוזה" פרטית נפרדת. אחוזה זו כוללת חדרים רבים, המאורגנים סביב חצר קטורה במתכונת "קלויסטר", וגם לה פתח צר יחיד המאפשר הגנה וביטחון. במזוזת הפתח, הפונה אל הרחוב הראשי, ניתן לזהות שקע קטן אלכסוני, ששימש קרוב לוודאי כבית מזוזה.

שער בית אליגולא כיום

צילום : יאיר פז, 2018

בית הכנסת "אשל אברהם"

בית הכנסת "אשל אברהם" מוזכר לראשונה אצל לונץ ברשימת בתי הכנסת המפורטת, שהכין בשנת-1909, תרס"ט, וברשימה נוספת מצוין שהוא קרוי על שם מייסד השכונה אברהם אליגולא שווילי.

שקע המזוזה בשער חצר אליגולא

צילום: יאיר פז, 2018

במפות מנדטוריות משנות השלושים סימנו הבריטים רק את בית הכנסת "אשל אברהם" כבית הכנסת של השכונה. במפה זו, שהיא מפורטת ומדויקת, מופיע הכיתוב "בית כנסת" על מבנה בולט, שמעליו מתנשאת עד היום כיפה מרשימה, והוא ממוקם בתחום הבית המרכזי בשכונה "הקלויסטר" (עם החצר הקטורה), אשר לפי השערתנו היה ביתו הפרטי של "הגביר" מייסד השכונה.

גרם מדרגות המוביל לבית כנסת עתיק נוסף בשכונה

צילום: יאיר פז, 2018

בתוך המבנה המרכזי הזה, אשר כלל באמור חצר פנימית וסביבה אחד־עשר חדרים מרווחים, הקדיש אברהם אליגולא את אחד מהם לשמש כבית הכנסת המרכזי עבור השכונה והעניק לו את השם "אשל אברהם".

כיפת בית הכנסת אליגולא שנשמרה

צילום: יאיר פז, 2018

בהר הזיתים מצויה מצבה גדולה ומרשימה מאבן איכותית ושמורה היטב, של אברהם אליגולא, שנפטר בשנת 1900 בשיבה טובה, והוא טמון שם לצד שתי נשותיו. על פי איכות המצבה והכיתוב, וכן על פי אורך הטקסט שחרוט על המצבה, ניכר שמדובר באדם אמיד מאוד. על פי תוכן הכתוב נראה שמדובר באדם נדיב ובעל השפעה בקהילתו:

הטקסט על מצבת אליגולא

מצבת אליגולא בחלקת הגורג'ים בהר הזיתים

"...פועל צדק, סבלן ומוחל על כבודו, רודף צדקה וחסד, אוהב התורה ולומדיה ומחזיק בידם, משכים ומעריב בב'כ ...הזקן הישיש, נחמד ונשוא פנים..." .

תוכן זה מתאים לאדם נדיב ואהוד ולכן סביר שזהו האדם שתרם להקמת שכונה בירושלים ולהקמת בית כנסת ובית מדרש בשכונה.

השכונות שקמו בשלהי התקופה העות'מאנית, המכונות במחקר "חלוציות", היו אומנם בין הראשונות לצאת מן החומות, אך היו גם בין הראשונות להיפגע ולהיעזב בדור השני-שלישי של היציאה מן החומות, בתקופת המנדט. חלק ניכר מהשכונות הללו, כמו גם השכונה שהייתה בתוך החומות (הרובע היהודי), היו מאוכלסות ברובן על ידי יהודים שאפשר לכנותם יהודי המזרח.

קבוצות אלה לא היו מחוברות לממסד הספרדי הוותיק, ששלט אז בכיפה, ובוודאי לא לזרמים המרכזיים של הציונות האירופית, ששלטו בתקופת המנדט במוסדות הציוניים. המוביליות של אוכלוסייה זו לרובד גבוה יותר הייתה תלויה בתשומות רבות מצד הממסד הציוני ה"מדינה בדרך" – דבר שלא קרה – או במוביליות גיאוגרפית באמצעות הגירה לשכונות של מעמד בינוני־גבוה, דהיינו השכונות המערביות יותר (תרתי משמע).

שכונת הגורג'ים בתקופת המנדט, 1931

תהליך ההגירה אכן התרחש בעקביות לאורך כל תקופת המנדט, עם או בלי קשר למאורעות הביטחוניים, ותרם בסופו של דבר לחלוקת העיר בתש"ח ולהיוותרות חלק מהשכונות החלוציות מעבר לגבול בשנים 48 – 67. בתקופת המנדט חלה דעיכה כללית בנוכחות היהודית בשכונות הסמוכות לעיר העתיקה.

השכונה במאורעות תרפ"ט

מקורות רבים מתארים את ההתקפה על בתי הגורג'ים במאורעות תרפ"ט. במאורעות אלה נפגעו גם בתי הכנסת, בכללם בית הכנסת "אשל אברהם". בספר תולדות ההגנה מתוארת תקיפת השכונה ב – 23 לאוגוסט. פורעים ערבים קרעו את ספרי התורה, שרפו את הארון והפרוכת והרגו את השכן שניסה להצילם.

דוד אליהו עזרא נפצע במאורעות תרפ"ט בקרבת שער שכם, 1929

מקור :יד בן צבי ,אוסף גרשון גרא

חיילים בריטים בשער שכם, 1929

מקור: יד בן-צבי ,אוסף משה ובתיה כרמלי

בהמשך הציתו ארבעה בתים ואת בית הכנסת. על פי השבועון "ירושלים" מגמת פניהם של הפורעים היתה שכונת מאה שערים אך שם נתקלו בקומץ לוחמי ההגנה, נסוגו לאחור וכילו את זעמם בשכונת הגורג'ים.

במהלך תקופת המנדט התחלפו חלק מתושביה היהודים של השכונה בערבים, חלקם בהסכמי שכירות וחלקם בפלישות בלתי חוקיות.

יהודים בורחים מהעיר העתיקה בירושלים, אוגוסט 1929

מקור: ספריית הקונגרס, צלמי המושבה האמריקנית

בית הכנסת המרכזי הושכר ל"מדרסה" ערבית. אחרי מאורעות תרצ"ו- 1936, השכונה שסבלה קשות משכניה במאורעות תרפ"ט ובהמשך במאורעות 1936-39 לא זכתה לעזרת המוסדות, עד שלבסוף ננטשה.

על פי מפקד הקהילה היהודית משנת 1939, לא נפקד באזור אפילו יהודי אחד.

לאחר מלחמת העצמאות, נכסי היהודים עברו לחזקת הממונה הירדני על רכוש נטוש, שערך הסכמי שכירות מחודשים עם הדיירים. בתי שכונת ניסן בק שמעבר לרחוב הפכו ל"שטח הפקר" ולבסוף נהרסו לחלוטין. לאחר מלחמת ששת הימים היו ניסיונות בודדים לממש נכסים אך לא היו כאלה שבקשו לשוב ולגור בסביבה לא יהודית.

שקע מזוזה ששרד בבניסה לאחד הבתים בשכונת "אשל אברהם", שנות 1970

מקור :יד בן-צבי, אוסף שמואל אבן-אור

חלק מהבתים עדיין שייכים לצאצאי העדה ואחרים מנוהלים על ידי האפוטרופוס הכללי. ברור שנטישת השכונה בתקופת המנדט תרמה גם היא באופן מהותי להשבחתה מהתודעה ולהשבחת מייסדיה.

מראה השכונות "אשל אברהם" ובתי ניסן ב"ק ההרוסה, שנות 1950

צילום :חנה לוירר, פיקיוויקי

בשנים האחרונות ניכרת מגמה של שיבה לשכונות יהודיות שננטשו במזרח ירושלים ושרדו פיזית. משפחות יהודיות נכנסו לבתים שהיו בעבר בבעלות יהודים בשכונת הגורג'ים.

בית משפחה יהודית בשכונת הגורג'ים

צילום :יאיר פז, 2018

מבט מהשכונה לכיפת הזהב ולשער שכם

צילום :יאיר פז, 2018

משפחה יהודית בשכונת הגורג'ים

צילום :יאיר פז, 2018

מי שעובר ברחוב הנביאים הסואן לא מודע לכך שסיפור היסטורי מרתק נמצא "מאחורי הבותל" ובי הוא נמצא בשערי אחת השכונות החלוציות של ירושלים. שכונת הגורג'ים נעלמה מהתודעה אך שרדה בשטח. אף שהיא מוסתרת כיום מאחורי חזית מסחרית, הבתים עצמם קיימים ורובם משמשים למגורים של יהודים וערבים.

חזית השכונה ברחוב הנביאים

צילום :יאיר פז, 2018

מקורות:

- יאיר פז, " שכונה נעלמה: ייסודה של שכונת הגורג'ים בירושלים " קובץ יהודי קווקז, הוצאת אונ' בר אילן ואונ' טביליסי [בדפוס ,תשפ"ז]
- יאיר פז, "אשל אברהם בירושלים: גלגולי שכונת הגורג'ים ובתי הכנסת הנשכחים ליד שער שכם "עת-מול, עיתון לתולדות א"י ועם ישראל", יד בן צבי, גיליון 191 (שבט תשס"ז) עמ' 10-13
- יאיר פז, ההקדש הכורדי ובית הכנסת הגורג'י בשכונת אשל אברהם בירושלים בתקופת המנדט, בתוך: י' כהן-הטב ואחרים (עורכים) עיר בראי מחקרה, מחקרים בגיאוגרפיה היסטורית יישובית של ירושלים, (מאגנס), תשע"א, עמ' 266-294

אנו מכבדים את זכויותיהם של בעלי זכויות יוצרים ומשקיעים מאמצים באיתור בעלי זכויות יוצרים לצורך שימוש בחומרים המופיעים באתר .השימוש נעשה על פי סעיף 27א לחוק זכויות יוצרים תשס"ח ,2007-ואם לדעתכם נפגעה זכותכם כבעלים של זכויות יוצרים בחומר המופיע באתר זה ,הנכם רשאים לפנות באמצעות דואר אלקטרוני לכתובת info@hamoreshet.org.il :בבקשה לחדול מעשיית השימוש ביצירה ,וציינו שם מלא ומספר טלפון ,וצרפו צילום מסך וקישור לדף הרלוונטי באתר.

הפקה: מתנדבי קבוצת אבני מורשת –תקשורת לנכסי מורשת מוחשית [09/2026]

תחקיר וכתיבה: ד"ר יאיר פז

עריכה: סיגל לנדסברג

אבני מורשת